

(Esse)

Gözlerimi iş otağının pəncərəsinə çevirirəm. Bir anlıq düşüncələrim şüşənin naxışlarına qanşır. Eyvanbamaqlıqlarının yaratdığı tordən o tərəfdə Boluqne meşəsinin Paris səhərlərinə xas xəlif və biraz da mavitəhər dumana bürünmüş yamyaşıl dalğalan görünür. Üfüqdə təpələr yüksəlir və Valerin dağının tünd ağaclarla bəzənmiş yamaclarındakı xəstəxana binası sərv ağaclarıyla əhatələnmiş Floransa monastırını xatırladır. Şəfəf buludların uçduğu göy üzündən qaranqış dəstələri keçir. Hardasa uzaqdan təyyarə səsləri eşidilir. Təyyarə səsləri mənə müharibəni, bombardmanları, gecəni ikiyə bölən həyəcan siqnalını xatırladır. Daha nə ağacları görərim nə də quşların səsinə eşidirəm. Bir mədəniyyətin çöküşü – Roma imperiyasının sonu haqda fikirləşirəm. Miladın üçüncü yüzilliyində Ələkəzair sahillərində zəngin və qüdrətli bir ölkə olub, bir əsr sonra isə viranə xarabalıqlara çevrilmiş o şəhəri düşünürəm.

Beləcə , təkə kainatın həmin andakı görüntüləri yox, eyni zamanda keçmişdə qalan hadisələr

və təxmini mümkünsüz olan gələcək də düşüncələrimin mövzusunə çevrilir. Elə bil yaddaşım ucuz-bucaqsız bayır dünyanın zaman və məkandan annaraq əks olunduğu kiçik bir dünyadır–mənim iç dünyam.

Filosoflar tarix boyu kainatın bu kiçildilmiş modelindən mikrokosmos və içində yaşadığımız və daima anlamağa, həm də dəyişdirməyə çalışdığımız bu böyük dünyaydan isə makrokosmos deyə bəhs edə bilərlər. Orta əsrlərdə yaşamış filosoflardan biri “yaddaşın əsas funksiyası makrokosmosun əhatə etdiyi hər şeyi udmaqdan ibarətdir” –deyə yazırdı. Bunun biraz romantikləşdirsək, belə deyə bilərik ki, yaddaş hər şeyi udmağa cəhd edir və nəticədə dünya da bağçadakı şüşə kürədə əks

rəngi solur. Görəsən, dərdi nədir? Xəstədimi? Fiziki yoxsa ruhi problemləri var? Kəminlə məsləhətləşmək olar? Həkimə aparmaq lazımdımı ? Bütün bu suallara cavab tapa bilmək üçün xeyli zaman lazımdır, onda bu vəziyyətdə neynəməliyə ? bu suallara ən qısa zamanda cavab tapmalıyıq çünki uşaq gözümüzün qabağında əriyir. Hətta ölə də bilərlər. Ətraf dünyanı analiz edə bilmək üçün bu qəder çox vaxtımız yoxdur, bunu başa düşdüyümüz an köməyimizə iç dünyamızdakı o solğun, bulanıq mənzərələr çatır.

İnsanın simvollarla görüntüləri qarışdırıb, davranışların real əşyalarda yaradacağı nəticələri təxmin etmək və hansısa qərara gələ bilmək cəhdinə “düşünmək” deyirik. Yəni hər düşünməyə bir hə-

Düşünmək sənəti

olunan ağaclar, çiçəklər və səma kimi bir qəder şəklini dəyişmiş halda içimizdə əks olunur. Düşüncə aləmini son dərəcə qarmaqarıışıq hala gətirən başlıca amil burda hər şeyin–dünyənin, sabahın, makro və mikrokosmosun daimi hərəkət halında olmasıdır. Sözsüz ki, indiki zamana aid hər şey orda konkret görünüşə sahibdir–məsələn bir dəqiqə bu pəncərənin gölündə gördüyüm mənzərə, göy üzü, quşlar və s. kimi. Amma xatirə, göz lənti, mühakimə və s. kimi hər şey daima iç dünyamızın dalğalarında üzməkdədir. Yanılmaq, unutmaq, məlumatsızlıq və s. kimi şeylər daim yaddaşımızdakı əşyaların şəklini dəyişdirir və hər dəfə onları yeni görüntüdə, yeni şəkildə bir qəder dəyişmiş olaraq xatırlaya bilərik. Məqsədli şəkildə düşünmək istəyi bizi bir müddət göz ləntəyə, araşdırmalara aparmağa sövq edir. Digər tərəfdən də tezliklə hərəkətə keçməli olduğumuzufikirləşirik. Məsələn, tutaq uşaqlarımızın biri getdikcə anıqlayır, zəifləyir,

rəket üçün bir növ “qaralama dəftəri”dir. Və həyatımızın tablosu bu “qaralama dəftəri”nə və onun üzərində edəcəyimiz bəzi dəyişiklərə əsasən yaraqlır. Düzgün hərəkət edə bilmək üçün Paskalin da deyişir ki, doğru düşünməyə bilməliyə. Bəs yaxşı doğru düşünməyə bilmək nədir ? –bu dünyanın içimizdə kiçik modelini bacardığımız qəder ətraf real dünyaya ilə üst-üstə gətirə bilmək deməkdir. Yəni mikrokosmosun qaydaları makrokosmosla uyğun gələrsə, xəritədə dünyanın aydın görüntüsü yaranacaq və bu vaxt qorxulanımız, istəklərimiz və ümidlərimizlə asanlıqla başa çıxma biləcəyik. Bəs həqiqətdən də insanın düşüncələrini idarə etməklə davranışlarını tənzimləməsi, beyində kainatın düzgün modelini qurub, buna uyğun şəkildə hərəkət etməklə hədəfindəki limana çatma bilməsi mümkündürmü ? Bax, əsl məsələ, əsl sual da elə budur.

Andre Morua